

ZEGER DE KORTRIJKZAAN (SOHIER LE COURTOISIN)

Zeger de Kortrijkzaan was volgens J.J. De Smet, een vermaard staatsman en krijgsman. De Smet schreef zijn biografie in 1866, zich baserend op Froissart en Kervyn de Lettenhove (1). Dat betekent dat we bij het lezen van die biografie voorzichtig moeten zijn. De Smet heeft zich blijkbaar slechts op twee auteurs gebaseerd en leefde bovendien volop in de romantische periode die ons land toen meemaakte. Als vertaler en bewerker heb ik de hoofdlijnen vrijwel volledig hertekend en wat achtergrondinformatie bijeengescharreld teneinde de nogal korte biografie te verduidelijken en op te fleuren. De hoofdbedoeling van dit artikel is een bewogen tijdperk uit de Gentse geschiedenis opnieuw in de belangstelling brengen. Eigenlijk horen we de laatste jaren niet zo veel meer over de "Eeuw der Artevelde". Is het niet beschamend voor Gent, dat er nog steeds geen Vlaamse vertaling is verschenen van het Engelse boek over Jacob van Artevelde? Onze voorouders hadden over hem de mond vol. Kent onze jeugd Artevelde eigenlijk nog wel? Dit artikel begint alvast aan een opfrissing.

Zeger de Kortrijkzaan werd geboren te Gent omstreeks het midden van de 13de eeuw. Hij was een waardige telg van het oude geslacht van de burchheren van Kortrijk, dat ooit waardevolle krijgslieden heeft geleverd aan Willem van Normandië om Engeland te kunnen veroveren in 1066, aan Godfried van Bouillon om koning van Jeruzalem te kunnen worden in 1099, en aan Boudewijn van Constantinopel om keizer te kunnen worden van het Griekse rijk in 1204. De ironie wil dat later, in 1380, Filips van Artevelde de Kortrijkse burch zal innemen waardoor, na de slag bij Westrozebeke, de Fransen in 1382 de burch zullen verwoesten (2).

Zeger was een wijs raadsman van de Vlaamse graaf Gwijde van Dampierre. Het politiek klimaat waarin Zeger leefde zat ongeveer als volgt ineen. De

Franse koning, Filips IV de Schone die feodaal suzerein was over Vlaanderen, probeerde omstreeks 1285 weer méér invloed te krijgen over ons gewest, vooral wegens de grote economische bloei die wij hier kenden. Gwijde verzette zich daartegen en zocht steun bij de Engelse koning Edward I. Gwijdes dochter, die zich in 1294 verloofd had met de Engelse kroonprins, werd op een bepaald ogenblik door de Franse koning gevangen genomen waardoor in 1297 een openlijke strijd ontstond tussen Frankrijk en Vlaanderen. De Vlaamse graaf had er inmiddels voor gezorgd dat hij Gent, de machtigste stad van ons gewest, achter zich kreeg, want zonder stedelijke milities en financiële bijdragen betekende zijn leger niet veel. In maart 1297 had hij drie charters uitgevaardigd, die later als DE GROTE KEUREN DER GENTENAARS zouden worden beschouwd (3):

KEURE I: een nieuw schepenkollege van XXXIX wordt ingesteld, regelt hun reken en toekenningen en waarborgt het behoud van de nieuwe magistratuur.

KEURE II: vestigt de rechten van Gentse poorters (waar Zeger als edelman eigenlijk niet bijhoorde) op zéér vrijzinnige wijze.

KEURE III: kent het gemeentelijk recht toe waaronder moet worden verstaan het lijfstraffelijk recht, het burgerlijk recht en de procesvoering.

Deze 3 grondwettelijke keuren kan men beschouwen als het "palladium der vrijheid" van Gent, een vrijheid die pas definitief ophield in 1540.

Vlaanderen werd aanvankelijk gesteund door Engeland. In 1299 liet Engeland, ingevolge het Verdrag van Montreuil (19 juni 1299), Gwijde in de steek en in mei 1300 bezetten de Franse troepen Vlaanderen vrijwel volledig. Gwijde moest zich overgeven, samen met zijn twee zonen Robrecht van Béthune en Willem van Crèvecoeur. Zij werden in Franse burchten opgesloten. Moest Gwijde Zegers raadgevingen (welke raadgevingen vermeldt De Smet niet) hebben opgevolgd, Zeger had een deel van het onheil kunnen afwenden dat Gwijde was overkomen. Ondanks de afwijzing van zijn raadgevingen bleef hij toch aan zijn graaf gehecht en protesteerde hij heftig tegen de ontrouw van dié edelen die zich onderwierpen aan de koning van Frankrijk, m.a.w. de Leliaerts. Hij was er trots op de boeien van de graaf te mogen delen toen hij zelf werd opgesloten in het kasteel van Joinville.

Omdat de Gentenaars hun "vrije" grondwet te danken hadden aan Gwijde deed de Franse koning een tegenzet en schafte in november 1301 het door de neringen verafschuwde schepencollege van de XXXIX af. Het schepenkollege van 26 "jaarlijks verkiesbare en rekenplichtige" mannen verving radicaal het oude. Gent had een nieuwe "vrijzinnige" grondwet bijgekregen en het is dan ook niet te verwonderen dat in de Guldensporenslag op 11 juli 1302 niet veel Gentenaars aanwezig waren. De koning kon wel eens kwaad worden op Gent en alles weer afnemen. Jan van Namen, oudste zoon van Gwijde, die een groot aandeel in de strijd van zijn vader had, werd na de

succesrijke Guldensporenslag ruwaard van Vlaanderen. Op 18 augustus 1304 leed het Vlaamse leger, onder leiding van Jan van Namen, een nederlaag tegen Filips IV bij de Pevelenberg. Het was Filips replek op de Brugse metten en de Guldensporenslag. Zijn persoonlijke aanwezigheid bij de Vlaamse nederlaag moest overkomen als een bevestiging van zijn autoriteit over Vlaanderen. Pevelenberg leidde tot de Vrede van Athis-sur-Orge op 24 juni 1305 (4). Het was een verdrag tussen Filips enerzijds en de graaf van Vlaanderen en de Vlaamse steden anderzijds. Het zette een punt achter de inlijving van 1300 en de gevangenen van beide kampen verkregen opnieuw hun vrijheid. Zo kwam Zeger de Kortrijkzaan ook weer vrij.

Ondertussen was tijdens de onderhandelingen een eind gekomen aan het leven van Gwijde (7 maart 1305) en Robrecht van Béthune, zijn zoon, zat nu met de zware vernedering opgezadeld. Vlaanderen moest een oorlogsvergoeding van 400.000 ponden zien samen te krijgen op 4 jaar tijd. Gedurende 1 jaar moest een Frans bezettingsleger van 500 man worden gefinancierd. De tijdens de oorlog beroofde Leliaerts moesten voor hun verliezen vergoed worden en de stadsversterkingen van Gent, Brugge, Ieper en Dowaaï, moesten worden afgebroken. Mogelijk verdween daardoor het binnengedeelte van de oudste Gentse stadspoort, de "Nieuwpoort" aan de Krommenesch en aan de Nieuwbrug, waarvan tot hiertoe nog geen enkele historicus gewag heeft gemaakt. Alleen de straatnaam "Nieuwpoort" was ons tot hiertoe overgeleverd maar kreeg door de historici een andere verklaring.

Nochtans staat het bestaan van die poort ondubbelzinnig opgetekend in het erfelijke rentenboek van de Stad: "... Jan van Zielst (is schuldig) van DER POERTEN TER CROMMER S teenen erfliken chinse om 12 deniers parisistiaers, een camere onder...", waarmee duidelijk bedoeld werd dat er zich een huisje bevond, tegenaan en "onderdoor", of staduitwaarts, het buitenste poortgedeelte van de Nieuwpoort, waar inderdaad de straat Krommenesch begon (5). De wijk en/of straat Nieuwpoort danken ongetwijfeld hun naam aan de oudste poort van Gent (6). Het verdrag van Athis-sur-Orge was veel te streng gebleken en de steden zochten alsmaar uitvluchten waardoor de overeenkomst pas geratificeerd werd in mei 1307 te Poitiers, in aanwezigheid van paus Clemens V, de fameuze paus die zich in 1309 te Avignon vestigde en daarmee "de Babylonische Gevangenschap" inzette.

Bovendien maakte de koning de investituur van Robrecht als graaf van Vlaanderen, ondergeschikt aan de uitvoering van het verdrag. Nieuwe besprekingen werden aangevangen eind 1307. Tot in 1310 bleef men vruchteloos onderhandelen, datum waarop de paus zich resoluut aan de zijde van de Franse koning schaarde. Te Doornik, herfst 1311, verenigden twee conferenties de Vlaamse en Franse partijen, waardoor verwarring ontstond binnen het Vlaamse kamp. De solidariteit onder de Vlamingen stond op de helling. De graaf Robrecht en zijn zoon Lodewijk van Nevers de Oude werden niet

meer unaniem door de Vlaamse steden gevolgd. De verwarring werd nog groter toen Lodewijk van Nevers de Oude te Parijs werd aangehouden wegens meened en majesteitsschennis. Om het verdrag van Athis-sur-Orge ten allen koste te doen naleven werden tussen 1315 en 1326 meerdere Vlamingen gegijzeld als onderpand.

Daaronder bevonden zich waarschijnlijk ook Lodewijk van Nevers de Jonge evenals Lodewijk van Nevers de Oude zoals blijkt uit de stadsrekeningen van 1321-1322: "... dat men sendde minen here van Nivers, doe hi quam eerst te Ghend uter vangnessen...". Een lang leven was de Oude echter niet meer beschoren want in 1322 stierf hij, even voor de dood van Robrecht van Béthune (17 september 1322).

Na zijn vrijlating in 1305 bewoonde Zeger enige tijd zijn heerlijk domein te Drongen en nam zonder aarzeling, om beneden zijn adellijke waardigheid te handelen, de titel aan van "deken van de poorterij" van Gent. Een synoniem voor die titel was destijds "beleeder" van een "deel van de stedelijke bevolking". Gent kende tussen 1302 en 1338 een steeds wisselend aantal "beleeders" die de poorterij, de weverij, de volderij of de kleine neringen aanvoerden, al naargelang wie de macht in handen had. Zo, bijvoorbeeld, kende men tussen 1326 en 1337 geen "beleeder" van de weverij, omdat de wevers van het stadsbestuur uitgesloten waren, na hun partijdigheid met de opstandelingen van Zannekin, tijdens de Opstand van de Vrije Boeren in Kust-Vlaanderen. Alleen de poorters, de volders en de kleine neringen hadden toen hun "beleeder" (7). Mogelijk omstreeks 1320 schonk Zeger de hand van zijn dochter Catharina van Drongen aan Jacob van Artevelde. Zijn andere dochter, "joncfrouwe Kerste van Dronghene" huwelijkte hij uit aan de broer van Jacob, Jan van Artevelde (8). Van Werveke betwijfelt dit evenwel (9). Wat er ook van zij, Artevelde kreeg in ieder geval een dochter, die huwde op 24 oktober 1335. Zij kreeg 7 dagen van tevoren een serieus geschenk van de Stad: "...In sint lucas dage, I tragie nappe, II fonteine potte, I cop vergult en geemailleert woech al XXV marc V lood... de marc XI stuyvers II deniers grooten, mids den payemente dat comt XVI liv. XIV sch. grooten, makende 668 ponden die men sond Ja. dochter Van Artevelde, doe zoe huwede sdicendages naer..." (10). Inmiddels volgde Lodewijk van Nevers de Jonge in 1322 zijn grootvader Robrecht van Béthune op als graaf van Vlaanderen. Op 18 oktober 1322 deed hij zijn Blijde Intrede in zijn bevriende stad Gent: "...I vate wyne van st. jans, dat men sendde minen here van Vlaenderen doe hi inde porte quam eerstwarf in sint lucas dage..." (11). Opgevoed als gijzelaar aan het Franse hof was deze intussen gehuwd met de dochter van de Franse koning Filips V (21 juli 1320). Zijn oom Robrecht van Kassel betwistte hem de troon, omdat hij hem als verrader beschouwde, doch met de steun van de grote Vlaamse steden zegevierde Lodewijk. Weldra brak echter een opstand uit in de Vlaamse kuststreek tengevolge van de belastingen die

hij hief om het verdrag van Athis-sur-Orge te kunnen naleven. Brugge en Leper sloten zich aan bij de opstandelingen. Gent bleef Lodewijk trouw. Zij zocht de toorn niet van graaf en koning want zij had veel te verliezen. In 1325 werd Zeger de Kortrijkzaan bevelhebber van de Gentse troepen (12). Hij genoot van een grote populariteit en de Gentse schepenen vereerden hem ieder jaar weer met het ambtsgewaad dat hij, als lid van de Gentse delegatie, te Doornik droeg in een beroemde processie.

Het was zelfs zo dat de wijnaccijns, verschuldigd op de wijn die bij hem thuis werd gedronken, door de Stad aan de wijnpachters werd betaald. Toen de Bruggelingen in 1325 de graaf te Kortrijk gevangen namen en de oproerlingen, geleid door Nicolas Zannekin, en Robrecht van Kassel, de oom van de graaf, die illegaal was uitgeroepen tot ruwaard van Vlaanderen, het graafschap in vuur en vlam zetten, droeg hij veel bij om Oudenaarde en Aardenburg terug onder de heerschappij van de graaf te krijgen. Zeger was op en top een "beleeder van de poortelij", die traditioneel de zijde van het feodaal recht koos, in dit geval gehoorzaamheid aan de graaf van Vlaanderen, die gehoorzaam moest zijn aan de Franse koning. Nabij Assenede, kwamen de Gentse troepen van Zeger in botsing met het Brugse leger onder bevel van Lambert Boekel en Walter Ratghoor. Het was een bloedig gevecht maar de Gentenaars behaalden de overwinning. Ratghoor en Boekel kwamen om in het krijgsgewoel, samen met een groot aantal van hun soldaten. Een groot aantal werd gevangen en meegenomen naar Gent. In 1328 snelde de Franse koning Filips VI zijn vazal, Lodewijk van Nevers, ter hulp en verpletterde de opstandelingen te Kassel op 23 augustus. Kort tevoren was Lodewijk van Nevers de Jonge door de Franse koning tot ridder geslagen zoals blijkt uit de stadsrekeningen van 1327-1328: "...gesend minen here van Vlaenderen swoensdaghs vor st. pieters dagh ingaende oest (27 juli 1328), doe hi eerst in de port quam naerdien dat hi was ghemaect riddere..." Lodewijk had namelijk plechtig beloofd de Franse koning zijn strijd tegen de Vlaamse opstandelingen bij te zullen staan en dat was een "decoratie" waard. Het verdrag van Athis-sur-Orge kon eindelijk worden nageleefd.

Op 12 augustus 1336 sleepte de koning van Engeland Vlaanderen mee in een hachelijk avontuur. In een koninklijk besluit van die datum verbood hij iedere export van grondstoffen waaronder dus ook wol. En wol had Vlaanderen, vooral Gent, broodnodig zowel voor de lakenhandelaars als voor de wolbewerkende neringen. Het is dan ook meer dan normaal dat Gent kost wat kost weer aan Engelse wol wou geraken en zo gingen er stemmen op om toenadering te zoeken tot Engeland. Rood van woeder werd Lodewijk van Nevers toen hij hoorde dat de illustere burger van Gent, zijn trouwe Zeger de Kortrijkzaan, openlijk begon te pleiten voor een alliantie met de Engelse koning. Zeger had zelfs al een verdrag getekend met Hendrik van Vlaanderen, (nog een zoon van Gwijde van Dampierre, bijgenaamd graaf van Lodi),

en andere ridders, waarin overeengekomen werd dat voortaan Vlaanderen, Brabant en Henegouwen nooit geen oorlog meer zouden voeren zonder onderling akkoord. Tijdens een "parlement" te Brugge op 6 juni 1337, waar de vertegenwoordigers van de steden de koppen samen staken om middelen te bedenken die de economische crisis van het land moesten bestrijden, arresteerde men de Kortrijkzaan en voerde hem naar het kasteel van Rupelmonde. De Kortrijkzaan had zich, volgens de koning van Frankrijk en de graaf van Vlaanderen, schuldig gemaakt aan verraad. Vruchteloos hebben de Gentse afgevaardigden, en later ook die van de andere steden, zijn vrijheid opgeëist. Het is ontroerend in de stadsrekeningen te lezen hoeveel moeite werd gedaan om Zeger vrij te krijgen: "...toten minen heren van Vlaanderen om te biddene ome ghenade en deliveranche van minen heren den Courtrosyn...". De Gentenaars gingen werkelijk overal gaan smeken om de vrijlating van hun geliefde oppermaarschalk te bekomen: bij de hertog van Brabant, te Parijs bij de koning, te Brugge, Ieper en Kortrijk bij de graaf van Vlaanderen, te Vautpont bij de gravin van Vlaanderen, bij de graaf van Henegouwen en Jan van Beaumont, "item te Compiègen ward daer de coninc van Vrankerike wesen soude ome hem te volgene en te versoukene dat hi wilde helpen an minen here van Vlaenderen ter deliveranche van den Courtrosyn", enz... (13) Allemaal tevergeefs. Op bevel van de Franse koning liet Lodewijk van Nevers de nobele grijsaard onthoofden te Rupelmonde op 23 maart 1338. Een kreet van afschuw en wraak klonk bij het vernemen van het nieuws van de dood van "le plus preux (moedigste) chevalier de Flandre", zoals Froissart schreef (14). Jacob van Artevelde zou de kreet beantwoorden.

NOTEN

1. Biographie Nationale, Tôme premier, Bruxelles, 1866, p. 435-437.
2. Winkler Prins Encyclopedie en Nijhoffs Geschiedenislexicon.
3. De Rycker L., Het grondwettelijk bestuur van het oude Gent, Gent, 1880, p. 25.
4. Favier J., Dictionnaire de la France médiévale, Paris, 1993, p. 86.
5. De Pauw-Vuylsteke, De rekeningen der stad Gent, tijdvak Jacob van Artevelde, 1336-1349, Deel III, Aflevering II, Gent, 1885, p. 498.
6. De Buck R., Van wijn in Gent tot Gent in wording, gepland tegen 1995.
7. De Rycker, 1880, 44.
8. De Winter J., Jacques van Artevelde, Gent, 1845, p. 26.
9. Van Werveke H., Jacob van Artevelde, Den Haag, 1982, p. 11.
10. De Winter J., 1845, 16, voetnoot 1, stadsrekeningen 1335-1336, fol. 10.
11. Vuylsteke J., Gentse stads- en baljuwsrekeningen 1280-1336, Gent, 1900, p. 255.
12. Van Werveke H., 1982, 36.
13. De Winter, 1845, 22-23.
14. De Rycker L., 1880, 47.

Ronald DE BUCK